

Bonapartizm ve faşizm

Keskin toplumsal çatışmalar, hızlı politik kaymalar ve durumdaki ani değişmelerle dolu bir dönemde, doğru bir teorik yönelişin muazzam pratik önemi, en belirgin biçimiyle ortaya çıkar. Böyle dönemlerde, politik *kavramlar ve genellemeler* hızla eskirler ve yerlerine ya büsbütün yeni kavramların konulması gerekir (bu daha kolaydır), ya da somutlaştırılmalı, netleştirilmeli ve kısmen düzeltilmelidirler (bu ise daha zordur). Geleneksel yapıları altüst eden ve çok daha ısrarlı teorik dikkat isteyen *geçişsel ve ara* durumların ve bir yığın bileşimin zorunlu olarak ortaya çıkışı, işte tam böyle dönemlere rastlar. Tek kelimeyle; (savaştan önceki) düzenli ve barışçıl bir dönemde, insan birkaç hazır soyutlama ile yetinebiliyorduyduysa da, zamanımızda her yeni olay diyalektiğin şu en önemli yasasını bir kez daha doğruluyor: *Gerçek her zaman somuttur.*

Stalinist faşizm “teorisi”, hiç kuşkusuz, pratikte korkunç ve trajik sonuçları ifade etmektedir. [Bu teori], diyalektik tahlilin yerine; gerçekliğin bütün somut evrelerinde, bütün geçiş aşamalarında, yani devrimci (ya da karşıdevrimci) sıçrayışlarda olduğu kadar tedrici değişmelerde de, kısmi ve yetersiz bir tarihsel deney ya da dar ve yetersiz bir dünya görüşü temelinden üretilmiş soyut kategorileri geçirmiştir. Stalinistler, finans kapitalin kendini çağdaş dönemde parlamenter demokrasiye uyduramayacağı ve faşizme başvurmak zorunda kalacağı görüşünü benimsediler. Belli sınırlar içinde tümüyle doğru olan bu görüşten salt tümdengelimci, biçimsel mantığa uygun bir tarzda bütün ülkeler ve bütün gelişme aşamaları için aynı sonuçları çıkardılar. Onlara göre, Primo de Rivera, Mussolini, Çan Kay Şek, Masaryk, Brüning, Dollfuss, Pilsudski, Sırbistan kralı Alexander, Severing, MacDonald, vb. faşizmin temsilcileriydiler. Böyle düşünürken ise, şunları unutuyorlardı: (a) geçmişte de kapitalizm kendini hiçbir zaman “katıksız” demokrasiye uydurmadiğı gibi; şimdi de onu ya açık bir baskı rejimiyle tamamlıyor, ya da yerini tamamen böyle bir rejime bırakıyor; (b) “katıksız” finans kapitalizm hiçbir yerde yoktur; (c) finans kapital hakim bir durumdayken bile bir boşlukta hareket etmez ve burjuvazinin öteki tabakaları ve ezilen sınıfların direnişiyile hesaplaşmak durumunda kalır; (d) nihayet bir dizi geçiş biçimi parlamenter demokrasi ile faşist rejim arasına, bazen “barışçı” bir tarzda, bazen da iç savaş yoluyla karşı durulmaz bir tarzda araya girer. Eğer

ilerlemek ve geri püskürtülmemek istiyorsak, bu geçiş biçimlerinin her biri proletaryanın doğru bir teorik değerlendirmesini ve buna eşlik edecek bir politikasını gerektirecektir.

Bolşevik-Leninistler Alman deneyine dayanarak (her ne kadar İtalyan deneyimi temelinde kurulabilecek veya kurulmuş olması gereken) Bonapartizm adını verdiğimiz geçişsel hükümet biçimini ilk kez kaydettiler (Brüning, Papen, Schleicher hükümetleri). Bundan sonra, Bonapartist rejimi daha açık ve daha gelişmiş biçimde Avusturya'da gördük. Bu geçişsel biçimin determinizmi tescil edilmiştir, tabii kadercı anlamda değil diyalektik anlamda, yani faşizmin artan bir başarıyla, proletaryanın ciddi bir direnişiyle karşılaşmadan, proletaryayı boğmak amacıyla parlamenter demokrasinin mevzilerine saldırdığı ülkeler ve dönemler için [tescil edilmiştir].

Brüning-Schleicher döneminde, Manuilski-Kuusinen "Faşizm zaten vardır" diyorlardı, aradaki Bonapartist aşama teorisinin, sosyal demokrasinin "ehven-i şer" politikasını kolaylaştırmak için faşizmi maskeleyerek ve üzerini boyamak çabasından başka bir şey olmadığını ileri sürüyorlardı. O dönemde sosyal demokratlara sosyal faşistler deniliyor ve Zyromski-Marceau, Pivert-Just türü "sol" sosyal demokratlar ("Troçkistler"den sonra tabii) en tehlikeli sosyal faşistler sayılıyordu. Bütün bunlar şimdi değişmiştir. Stalinistler, bugünkü Fransayla ilgili olarak "Faşizm zaten mevcuttur" sözünü tekrarlamaya cesaret edemiyorlar artık; tam tersine, Fransa'da faşizmin zaferini engellemek amacıyla dün reddettikleri birleşik cephe politikasını kabul ediyorlar. Stalinistler, Doumerge rejimini faşist rejimden ayrı tutmak zorunda olduklarını gördüler. Ama Marksistler gibi değil, ampiristler gibi vardılar bu ayrıma. Doumerge rejiminin bilimsel bir tanımını vermeye çalışmadılar bile. Teori alanında soyut kategorilerle iş gören kimse, olgulara körce teslim olmaya mahkumdur.

Ama işte Fransa'dadır ki parlamentarizmden Bonapartizme geçiş (daha doğrusu bu geçişin ilk aşaması) özellikle çarpıcı ve öğretici bir nitelik kazanmıştır. Doumerge hükümetinin, faşistlerin iç savaş provası (6 Şubat) ile proletaryanın genel grevi (12 Şubat) arasında sahneye çıktığını hatırlamak yeter. Uzlaştırılmayacak kampların kapitalist toplumun iki kutbundaki savaş

mevzilerini almalarıyla birlikte, parlamentarizm denilen hesap makinasının bütün önemini yitirdiği açıkça anlaşıldı. Doumerge hükümetinin de, Brüning ve Schleicher hükümetleri gibi, ilk bakışta parlamentonun onayı ile hükümet eder görüldüğü doğrudur. Ama bu, yetkilerinden vazgeçmiş, direnç gösterdiği takdirde hükümetin kendisini dağıtacağını bilen bir parlamentodur. Saldıran karşı devrim kampıyla kendini savunan devrim kampı arasındaki nisbi denge sayesinde, iki tarafın da geçici karşılıklı etkisizlikleri sayesinde, iktidar eksenini, sınıfların ve onların parlamento temsilcilerinin üstüne çıkarıldı. Hükümetin başını, parlamentonun dışında, “partilerin dışında” aramak gerekiyordu. Hükümetin başı iki generali yardımına çağırdı. Bu üçlü, simetrik bir biçimde düzenlenmiş parlamento rehinelereyle sağdan ve soldan destekledi kendini. Hükümet parlamento çoğunluğunun yürütme organı gibi değil, mücadele eden iki kampın arasındaki hakem gibi görünüyordu.

Bununla birlikte kendini ulusun üstüne çıkaran bir hükümet, havada asılı değildir. Şimdiki hükümetin gerçek eksenini polisten, bürokrasiden, askeri klikten geçer. Karşımızdaki parlamentarizmin süsleriyle güç bela örtünen bir askeri-polis diktatörlüğüdür. Ama ulusun hakemi rolünde bir kılıç hükümeti: *Bonapartizm*, işte budur.

Kılıcın kendi başına bağımsız bir programı yoktur. Bir “düzen” aletidir. Varolanı korumak için çağırılmıştır. *Politik bakımdan* kendini sınıfların üstüne çıkaran Bonapartizm, denebilirse atası Sezarizm gibi, *toplumsal bakımdan* her zaman ve her çağda sömürücülerin en güçlü ve en sıkı kesiminin hükümetini temsil eder. Şu halde, bugünkü Bonapartizm de bürokrasinin, polisin, ordunun ve basının zirvelerini yöneten, etkileyen ve satın alan finans kapitalin hükümetinden başka bir şey olamaz.

Son aylarda sık sık sözü edilen “anayasa reformu”nun tek görevi, devlet kurumlarının Bonapartist hükümetin ihtiyaçlarına uyarlanmasıdır. Finans kapital, sözde parlamentonun cebri onayı ile, en uygun hakemi her seferinde millete zorla kabul ettirme olanağını kendisine verecek yasal yolları aramaktadır. Doumerge hükümetinin ideal bir “güçlü hükümet” olmadığı açıktır. Daha uygun Bonaparte adayları vardır yedekte. Eğer sınıf mücadelesinin seyri vakit bırakırsa, bu alanda

yeni deneyler ve bileşimler olabilir.

Tahminde bulunurken, Bolşevik-Leninistlerin bir zamanlar Almanya için söylediklerini tekrarlamak zorundayız: Bugünkü Fransız Bonapartizminin şansı fazla değildir; istikrarı proletaryanın ve faşizmin kampları arasındaki geçici ve aslında kararsız dengeyle belirlenecektir. Bu iki kamp arasındaki güçler ilişkisi, kısmen ekonomik konjonktürün etkisi altında, esas itibariyle de proleter öncüsünün politikasına bağlı olarak hızla değişmesi gerekir. İki kamp arasındaki çarpışma kaçınılmazdır. Bu sürecin zaman ölçüsü yıllar değil aylardır. Dengeli bir rejim ancak çarpışmadan sonra, sonuçlara bağlı olarak kurulabilir.

İktidara geçen faşizm de, Bonapartizm gibi, finans kapitalin hükümeti olabilir ancak. Bu *toplumsal* anlamda sadece Bonapartizmden değil, ama parlamenter demokrasiden bile ayırt edilemez. *Toplumsal* sorunların *politika* alanında çözüldüğünü unutan Stalinistler, her seferinde bunu yeni baştan keşfettiler. Finans kapitalin gücü istediği zamanda ve yerde, istediği gibi bir hükümet kurma yeteneğinde yatmaz; bu yeteneğe sahip değildir. Finans kapitalin gücü, proleter olmayan her hükümetin ona hizmet etmek zorunda kalışı gerçeğinde yatar; ya da daha iyisi, finans kapitalin, her çürüyen egemenlik sisteminin yerine değişen şartlara daha iyi uyan bir sistem koyma olanağında yatar. Ama, bir sistemden ötekine geçiş, *politik bunalım* demektir. Bu bunalım, devrimci proletaryanın faaliyetleriyle birlikte, burjuvazi için bir toplumsal tehlikeye dönüşebilir. Fransa'da parlamenter demokrasiden bizzat Bonapartizme geçiş, iç savaşın patlamasıyla birlikte yürümüştü. Bonapartizmden faşizme geçişin perspektifleri ise, karşılaştırılmayacak ölçüde daha sert altüstlüklerle ve dolayısıyla da devrimci olasılıklara gebe.

Düne kadar Stalinistler, bizim "başlıca yanlışımızın", faşizmde finans kapitali değil küçük burjuvaziyi görmek olduğunu söylüyorlardı. Burada da, sınıfların diyalektiğinin yerine soyut kategorileri geçiriyorlar. Faşizm, küçük burjuvaziyi, finans kapitalin çıkarları için seferber etmenin ve örgütlenmenin özgül bir yoludur. Demokratik rejim döneminde, sermaye zorunlu olarak işçilere, reformist ve barışçı küçük burjuvaziye karşı güven duygusu aşılama çalıştı. Oysa, küçük burjuvazinin içinde proletaryaya nefret daha önceden yaygınlaşmamışsa, faşizme

geçiş olanaksızdır. Aynı üst sınıfın, finans kapitalin egemenliği, bu iki sistemde ezilen sınıflar arasında taban tabana zıt ilişkilere dayanmaktadır.

Ama küçük burjuvazinin proletaryaya karşı politik seferberliği, büyük burjuvazi için ateşle oynamak demek olan şu toplumsal demagoji olmadan düşünülemez. İplerini koparmış küçük burjuva irticasının “düzen” açısından tehlikesi, Almanya’daki son olaylarla da doğrulandı. İşte bunun için Fransız burjuvazisi gerici haydutları kendi kanatlarından biri gibi destekler ve masraflarını karşılarken, bir yandan da işleri faşizmin politik zaferine kadar götürmek istememekte ve son çözümlemede, iki aşırı kampı da disiplin altına alacak bir “güçlü” iktidarın kurulmasını amaçlamaktadır.

Şimdiye kadar söylenenler, Bonapartist iktidar biçimini faşist biçimden ayırt etmenin ne kadar önemli olduğunu yeterince göstermektedir. Bununla birlikte karşı uca sıçramak, yani Bonapartizmi ve faşizmi iki bağdaşmaz mantıki kategori haline getirmek de bağışlanmaz bir yanlış olur. Nasıl Bonapartizm parlamenterizmi faşizmle birleştirerek başladıysa, zafere ulaşmış faşizm de, sadece Bonapartistlerle bir bloka girmek zorunda olduğunu değil, ama üstelik Bonapartist sisteme iç yapı bakımından yakınlaşmak zorunda olduğunu da görür. Finans kapitalin egemenliğinin gerici toplumsal demagoji ve küçük burjuva tedhişi yoluyla uzatılması olanaksızdır, iktidara geçen faşist şefler kendilerini izleyen kitleleri, devlet aygıtı aracılığıyla susturmak zorunda kalırlar. Aynı nedenlerle, küçük burjuvazinin geniş kitlesinin desteğini de yitirirler. Bu kitlenin küçük bir bölümü, devlet aygıtı içinde erir. Bir başka bölümü ilgisizliğe, umursamazlığa kapılır. Bir üçüncüsüye, çeşitli bayrakların altında muhalefete geçer. Ama, toplumsal kitle tabanını yitirirken, bürokratik aygıtı dayanarak ve sınıflar arasında gidip gelerek faşizm, Bonapartizm biçiminde yenilenir. Burada da, tedrici evrim, şiddetli ve kanlı olaylarla kesintiye uğramıştır. Çatışan kampların arasındaki son derece kararsız ve kısa süreli dengeyi yansıtan faşizm öncesi ya da *engelleyici Bonapartizmden* (Giolotti, Brüning-Schleicher, Doumerge vb.) farklı olarak her iki kitle kampının yıkılmasından, hayal kırıklığından ve yılgınlığından doğan ve yükselen *faşist kökenli Bonapartizm* (Mussolini, Hitler vb.) çok daha dengeli oluşuyla gösterir kendini.

“Faşizm mi, Bonapartizm mi?” sorunu, Polonyalı yoldaşlarımız arasında, Pilsudski rejimi konusunda, bazı ayrılıklar doğurdu. Bu tür ayrılıkların olabilmesi bile katı mantık kategorileriyle değil, farklı ülkelerde ve farklı çağlarda son derece belirgin özellikler gösteren canlı toplumsal formasyonlarla uğraşmakta olduğumuzun en iyi kanıtıdır.

Pilsudski, küçük burjuva kitle hareketine dayanan bir ayaklanmanın sonunda iktidara geldi ve *doğrudan doğruya*, “güçlü devlet” adına geleneksel burjuva partilerine hakim olmayı amaçladı; bu, harekete ve rejime özgü olan bir faşist özelliktir. Ama, Polonya faşizminin özgül ağırlığı, yani kitlesi, İtalyan faşizminin kendi zamanındaki ağırlığına göre çok zayıftı; hele Alman faşizminkinden çok daha zayıftı. Pilsudski, İtalya ve Almanya’da olduğundan çok daha büyük ölçüde askeri komplo yöntemlerini kullanmak ve işçi örgütleri meselesine çok daha ihtiyatlı bir tarzda yaklaşmak zorunda kaldı. Pilsudski’nin *coup d’état*’ının Polonya’daki Stalinist partinin sempatisi ve desteğiyle meydana geldiğini hatırlatmak yeter. Buna karşılık Ukraynalı ve Yahudi küçük burjuvazisinin Pilsudski rejimine artan düşmanlıkları, onun işçi sınıfına karşı genel bir saldırı düzenlemesini zorlaştırdı.

Böyle bir durumun sonucunda, Hitler ve Mussolini’nin benzer dönemleriyle karşılaştırıldığında sınıflar arasında ve sınıfların çeşitli ulusal kesimleri arasındaki bocalama büyük, kitle tedhişi ise çok daha küçük bir yer tutar; Pilsudski rejimindeki Bonapartist öge budur. Ama, Pilsudski’yi Giolitti ya da Schleir’le karşılaştırmak ve yeni bir Polonyalı Mussolini ya da Hitler tarafından düşürülmesini beklemek, açıkça yanlış olacaktır. Bir “ideal” faşizm görüntüsü yaratmak ve bunu bütün özellikleri ve çelişkileriyle, Polonya devletindeki sınıf ve milliyet ilişkileri alanında gelişen bu gerçek faşist rejimin karşısına dikmek yönetsel olarak yanlıştır. Pilsudski proleter örgütlerinin yıkılması eylemini sonuna kadar götürebilecek mi (Durumun mantığı, karşı konulmaz bir biçimde bu yola sürüklüyor onu)? Bu sorunun cevabı, “bizatihi faşizmin” biçimsel tanımına değil, gerçek güçler dengesine, kitlelerde oluşan politik süreçlerin dinamiklerine, proleter öncüsünün stratejisine, nihayet, Batı Avrupa’da ve her şeyden önce Fransa’da olayların aldığı yöne bağlıdır.

Tarih, Polonya faşizminin, “totaliter” bir görünüm almayı başaramadan önce yıkıldığını ve yok edildiğini yazabilir.

Yukarda, faşist kökenli Bonapartizmin, faşizmin yol açacağı kanlı kavgadan kaçınmak için büyük burjuvazinin başvurduğu engelleyici Bonapartist deneylerden çok daha dengeli olduğunu söylemiştik. Gene de *bizzat faşizmin Bonapartizm biçiminde yenilenmesi olayının faşizmin sonunun başlangıcı demek olduğunu* vurgulamak (teorik ve pratik açılarından) daha önemlidir. Faşizmin yok olup gitmesinin ne kadar zaman alacağı ve hastalığının hangi anda can çekişmeye dönüşeceği birçok içsel ve dışsal nedenlere bağlıdır. Ama, küçük burjuvazinin karşı devrimci faaliyetinin sönümlendiği, hayal kırıklığına uğradığı ve parçalandığı gerçeği ve onun proletaryaya yönelik saldırılarının zayıflaması, yeni devrimci olanaklara yol açıyor. Bütün tarih, sadece polis aygıtının yardımıyla proletaryanın zincire vurulmuş bir halde tutulamayacağını gösteriyor.

İtalyan deneyi yaşanan felaketin psikolojik kalıntılarının işçi sınıfı içinde felaketi yaratan güçler ilişkisinden daha uzun sürdüğünü göstermiştir. Doğru! Ama, yenilginin yarattığı psikolojik atalet zayıf bir dayanaktır. Sert bir sarsıntının etkisiyle bir darbeye yıkılabilir. Fransız proletaryasının mücadelesinin başarısı, (İtalya, Almanya, Avusturya ve öteki ülkeler için), bu türden bir sarsıntı olabilir.

Avrupa’daki ve bütün dünyadaki durumun devrimci anahtarı şimdi her yerden çok Fransa’da!

15 Temmuz 1934

Kaynak: Lev Troçki, *Faşizme Karşı Mücadele*, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 1998, Türkçesi: Orhan Koçak-Orhan Dilber. Anlamayı kolaylaştırmak için çeviri üzerinde bazı düzeltmeler yapılmıştır.